

Особистість у просторі виховних інновацій

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-метод. посібник / І. Д. Бех. – Київ : ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Соловьева Н. Р. Воспитание гуманистических межличностных отношений подростков во внеучебной деятельности : дис. ... кан. пед. наук : 13.00.01 / Соловьева Наталья Рудольфовна; УГАФК. – Челябинск, 2000. – 167 с.

Гуцан Л. А., м. Київ

ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ

У статті на основі аналізу філософської, психолого - педагогічної та соціологічної літератури розглядається проблема становлення ціннісних орієнтацій молодших школярів, роль і місце ціннісних орієнтацій в процесі формування особистості.

Ключові слова. цінності, ціннісні орієнтації, молодші школярі, навчання і виховання, самосвідомість, гідність, відповідальність, шанобливе ставлення до праці, толерантність.

Сучасна система освіти та виховання в Україні знаходиться в процесі переходу на нову, дитиноцентристську парадигму, в центрі якої стоїть особистість дитини в усіх її взаємозв'язках із оточуючим світом. За таких умов ціннісний підхід розглядається провідними українськими вченими (І. Бех, М. Боришевський, Т. Бутківська, О. Савченко О. Сухомлинська, Б. Чижевський та ін.) як найпріоритетніша освітня проблема .

Розвиток суспільства в цілому та системи освіти зокрема зумовлює потребу збереження класичних, формування та утвердження нових цінностей та ціннісних орієнтацій підростаючого покоління. Ця проблема була актуальною в різні періоди розвитку суспільства. Так, Сократ поставив питання: «Що є благо?», мудрість українського народу - радила мати Бога в серці, Г. Сковорода - відкрив світові філософію серця, В. Сухомлинський - віддав серце дітям.

Провідні філософи, психологи, соціологи, педагоги як сучасні, так і попередніх епох, бралися до висвітлення проблеми цінностей. Давньогрецька етика дала практично весь набір моральних ціннісних орієнтацій або моделей поведінки людей у суспільстві: Демокрит та Аристотель закликали до забезпечення щастя людей як вищої цінності; Аристипп культивував гедонізм (чуттєву насолоду); Антисфен і Діоген вимагали звести потреби людини до

Особистість у просторі виховних інновацій

природної першооснови (аскетизму); Сократ ототожнював добродетельність та знання (моралізуючий інтелектуалізм); Платон орієнтував на споглядацько - духовну діяльність .

Як бачимо впродовж своєї історії людство виробило систему цінностей, які мають неперехідне значення для багатьох поколінь людей: істина, добро, краса, свобода, честь, гідність, справедливість, правда, праця та ін. У різні епохи зміст і значення означених цінностей трактувалися по-різному, але саме в них відображено прагнення людей до свободи й незалежності, до щасливого й гідного життя.

У повсякденному вжитку зберігається багатозначність слова «цінність», проте, у науковій літературі термін «цінність» це те, що має певну матеріальну або духовну вартість, важливість, значущість чого-небудь. В особистісному плані цінність може бути визначена як таке ставлення до предметів і явищ дійсності, яке показує людині її істинне благо, розкриває перед нею можливості життя, здатного принести найбільше щастя.

А. Здравомислов трактує цінності як особливі продукти духовної діяльності людини, в ході якої певним чином перетворюються та демонструються соціальні якості речей [1]. За допомогою поняття «цінність» також визначають оцінку людиною об'єктивних чеснот і достоїнств. Отже, міркуючи про цінне, людина не просто споглядає дійсність, а активно до нього ставиться. Як тільки особистість переймається ідеєю цінності, вона налаштовується на практичний лад і відповідно мотивує свою поведінку. Цінність перетворюється на рушійну силу, починає регулювати діяльність.

«У сучасному світі цінності багатомірні за змістом і функціями... Роль цінностей як регуляторів поведінки людини проявляється в тому, що вони орієнтують її в навколишньому світі, пробуджують до конкретних дій і надають діяльності певну спрямованість і зміст [2]. Отже, зазначене дає підстави вважати цінності основою орієнтирів або орієнтацій особистості в життєвому просторі.

Найбільші труднощі розв'язання ціннісних проблем полягають у тому,

Особистість у просторі виховних інновацій

що цінності існують і функціонують об'єктивно в практиці реальних соціальних відносин і суб'єктивно усвідомлюються й переживаються як ціннісні категорії, норми, цілі та ідеали, які, у свою чергу, через свідомість та духовно-емоційний стан людей і соціальних спільнот взаємно впливають на всі сфери життя людей. Тому суттєве та значиме, існуюче та бажане, норма та ідеал складають на різних рівнях цілісну структуру будь-якої цінності та заявляються відповідним чином залежно від соціокультурної ситуації.

Із наведених визначень для нас важливим є те, що цінність чогось усвідомлюється суб'єктом лише тоді, коли він залучений у сферу суспільного буття людей і став носієм певних соціальних відносин. Лише в такому випадку цінності служать об'єктами інтересів особистості та виконують роль повсякденних орієнтирів у предметній і соціальній діяльності, її різноманітних практичних відносинах. Отже, оскільки в філософській літературі склалися різноманітні підходи до визначення цінності, ціннісних орієнтацій, то для нашого дослідження суттєвими ми вважаємо такі положення:

- цінність ототожнюється з новою ідеєю, яка виступає як індивідуальний або соціальний орієнтир;
- цінність сприймається як поширений суб'єктивний образ або уявлення;
- цінність синонімізується з культурно - історичними стандартами;
- цінність асоціюється з типом «гідної» поведінки, з конкретним життєвим стилем.

- ціннісні орієнтації у нашому дослідженні розуміємо як психологічне утворення, яке виявляється в емоціях та мотивації вчинків дитини, її поведінкових реакціях, уявленнях про систему власних ціннісних еталонів, яке у майбутньому зреалізується у певну смисложиттєву позицію особистості та стане характеристикою індивідуального духовно-культурного буття людини;

Наукові дослідження учених І.Беха, О.Дем'янчука, Л.Виготського, А.Запорожця, Н.Лисенко, Н.Луйтеса, Т.Поніманської, О.Савченко доводять, що риси ціннісного світу дитини найбільш інтенсивно формуються на переході старшого дошкільного та молодшого шкільного віку. Саме у цей період життя

Особистість у просторі виховних інновацій

дитина засвоює основи систематичних знань, формується фундамент її характеру, волі, світогляду, ідеалів, моральних цінностей поглядів та переконань.

Оскільки загальноприйнятою серед педагогів є думка про те, що виховання на основі цінностей - це провідний шлях формування особистості, її духовного світу, то в сучасних умовах розбудови Нової української школи постає питання не лише про ціннісне виховання, але й про ціннісне навчання, тобто навчання, яке має своїм кінцевим результатом формування "аксіологічного світогляду, який оперує ціннісними категоріями" [3].

Сьогодні розбудовуючи Нову українську школу вчитель набуває завдання формувати в учнів систему загальнолюдських цінностей – морально-етичних (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей) та соціально-політичних (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до праці, до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність).

Виховувати у дітей вміння робити власні висновки, оцінки, щодо різних життєвих ситуацій та подій, щодо самих людей та сенсу життя і завдяки цьому протистояти механічному та експансивному нав'язуванню ззовні готових, часто сумнівного змісту і походження еталонів та орієнтирів - це сьогодні основне завдання початкової ланки освіти та сучасної української родини.

Не менш важливою рисою справжнього громадянина повинно бути бездоганне володіння державною мовою, бо мова - це серце нації, мова - це невичерпна духовна скарбниця, яку народ постійно збагачує своїм досвідом, здобутками свого культурного розвитку. Мова - це святі скрижалі нашої нації в якій кожне покоління бере те, що вимагає певна доба: самовираження, духовні цінності, моральну чистоту. Український письменник Сергій Плачинда так писав про мову: «Мово рідна! В тобі - мудрість віків, і зойк матерів, і пісня серця дівочого, і крик новонародженого. Ти є Правда, Добро і Краса народу».

У молодшому шкільному віці велика виховна роль родинного

Особистість у просторі виховних інновацій

спілкування. Початки ціннісного ставлення до мови виникають тоді, коли в сім'ї панує культ рідної мови, коли нею проводять свята й урочистості, багато читають класиків і сучасних авторів. Любов до мови формується головню на прикладі дорослих, тож дитина має відчувати, що росте в мовно свідомій родині. Коли ж дитина цурається рідної мови, то це почасти провина батьків, які не виконали щодо неї своїх батьківських обов'язків. Хоч тут, звісно, не можна скидати з рахунку й «тиску вулиці». Якщо дитина, скажімо, вдома розмовляє українською, а серед однолітків змушена переходити на російську, то така «диглосія» дуже шкідлива, бо змалку закладає почуття мовної меншовартості, накидає модель поведінки, що властива нацменшинам. Щоб ціннісне ставлення до мови ввійшло до системи потреб особистості, стало мотивом поведінки, воно має зачіпати почуттєву сферу. Надзвичайно важливо саме в молодшому школяному віці в душах маленьких дітей викликати захоплення мовою, розвивати відчуття її милозвучності та краси привити любов рідного слова, до рідної землі.

Ми вважаємо, що сьогодні завдання педагога разом з батьками формувати любов, приязнь до рідного дому, бажання берегти його, робити кращим, здобувати знання про історію нашогої країни, про захисників Батьківщини та їхні героїчні вчинки. Патріотичне виховання - це суспільна категорія, яка формує ставлення людини до себе, до свого народу й Батьківщини. Це ставлення виявляється у відповідних почуттях, переконаннях, ідеях. Лише переймаючись інтересами, прагненнями, потребами, ідеалами свого народу, усвідомлюючи свою національну неповторність і самобутність, людина стає зрілою, громадською свідомою особистістю, справжнім патріотом, діяльним творцем своєї долі та долі Батьківщини.

Ще один важливий акцент у вихованні повинет бути поставлений батьками і вчителями на формувані у дітей молодшого шкільного віку ціннісного ставлення до праці, прагненні дитини засвоїти прийоми спільної праці в колективі, сумлінно виконувати трудові доручення, допомагати в разі потреби товаришам. Учні мають оволодівати трудовими вміннями і навичками,

Особистість у просторі виховних інновацій

додержувати порядку на робочому місці, правил безпеки під час роботи з ручними інструментами, а також правил гігієни праці. Окрім того, слід розвивати у дітей бажання бути чесними, сміливими, винахідливими, витриманими, наполегливими в досягненні поставленої мети, вірними даному слову, не бути впертими, ледачими та вередливими

Розвиваючи загальнолюдські моральні цінності учнів початкової школи, не слід забувати про їх самосвідомість. Ми переконані, що художня творчість і мистецтво сприяють формуванню навичок самоконтролю, саморегуляції емоційного стану та збереженню здоров'я учнів. Особливого значення при цьому набуває розвиток вольової сфери, що створює передумови для формування таких рис характеру, як наполегливість, старанність, художній смак тощо.

Поряд з цим впроцесі виконання творчих завдань вчитель домагається, щоб учні правильно розуміли поняття дружба і товаришування, виховує в них бажання бути хорошим товаришем. Діти вчать доброзичливо ставитись один до одного, подавати в разі потреби допомогу, відповідати за доручену справу, бути дисциплінованими та слухняними.

Вчителі і батьки повинні чітко уявляти основні умови, без дотримання яких неможливе ефективне виховання ціннісних орієнтацій молодших школярів. Залучення дітей до змістовних видів діяльності, особистий приклад педагога, забезпечення засвоєння учнями поняття загальнолюдських якостей як стереотипу прояву стійкого ставлення людини до самої себе, собі подібних, суспільних та природних об'єктів - основні умови виховання загальнолюдських моральних цінностей молодших школярів.

Отже, можна зробити висновок, що формування ціннісних орієнтацій молодших школярів одна з найважливіших проблем. Адже саме молодшому шкільному віці, у початковій школі у дитини формується ядро особистості, відбувається набуття досвіду моральної поведінки.

Сьогодні, зазначає Л. Гринечич: «школа мусить бути місцем, куди не мають приходити лише за знаннями, там мають навчити, як ними

Особистість у просторі виховних інновацій

користуватися, як їх шукати, як критично переосмислювати, як відрізнити добро від зла. Як перевірити, чи правдива ця інформація, яку ти отримуєш. Таким чином, нам треба перейти від класичної школи ХХ ст. до школи компетентностей ХХІ ст. Що є у слові "компетентність"? У ньому є знання, стійкі навички, так звані м'які навички, наприклад, уміння працювати з іншими людьми, аргументувати свою думку, критично мислити. І цінності. Бо система цінностей дозволяє тобі виробити ставлення до різних ситуацій, подій та інформації» [4].

Література

1. А. Г. Здравомислов. Потребности. Интересы. Ценности. - М.: политгиздат 1986. - 223с.
2. Соціологія. Підручник За ред.проф. В.П. Андрушенка, проф. М.І. Горлача. - Харків - Київ. -1998.- 120с.
3. Костюк В.В. Творче самовиявлення особистості школяра у навчально-виховному процесі.- Запоріжжя, 2000.- 156с.
- 4.Школа знань чи школа цінностей. Л.Гриневич та Л.Гузар про майбутнє української освіти. <http://catholicnews.org.ua/shkola-znan-chi-shkola-cinnostey-liliya-grinevich-ta-lyubomir-guzar-pro-maybutnie-ukrayinskoyi>

Джаман Т.В., м.Рівне

ПРОАКТИВНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ

У статті розглядається поняття проактивності, вказується на спосіб формування даного поняття. Зазначено, що проактивність є наслідком формування, зокрема, активної життєвої позиції. Дана характеристика активній життєвій позиції, способи, якими можна її розвинути і проявити.

Ключові слова: трансформації системи національної освіти, активна життєва позиція, проактивність, види поведінки, проактивна поведінка, реактивна поведінка.

Актуальність формування проактивної поведінки учителя зумовлена необхідністю трансформації системи національної освіти з урахуванням кардинальних змін у всіх сферах суспільно-політичного, культурного, економічного життя та історичних викликів ХХІ століття. Це вимагає критичного осмислення досягнутого і зосередження зусиль та ресурсів на розв'язанні найбільш гострих проблем, які стримують суспільний поступ і розвиток особистості. Наразі зміст і організація національного виховання переорієнтовуються на особистість дитини, на формування у дітей і молоді